

УДК 316.654

I.B. ДОВГАЛЬ

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ»

Довгаль Ігор Вячеславович – к.е.н., доц. Криворізького інституту МАУП, директор

Стаття присвячена розгляду поняття соціальний діалог у рамках соціологічного дискурсу. В статті розглядаються особливості розвитку соціального діалогу в сучасному українському суспільстві. В роботі досліджуються основні форми прояву соціального діалогу в рамках соціальної динаміки.

Ключові слова: соціальний діалог, сучасне українське суспільство, економіка, правові аспекти соціального діалогу, соціологічний дискурс, соціальні практики, соціальна динаміка.

Статья посвящена рассмотрению понятия социальный диалог в рамках социологического дискурса. В статье рассматриваются особенности развития социального диалога в современном украинском обществе. В работе исследуются основные формы проявления социального диалога в рамках социальной динамики.

Ключевые слова: социальный диалог, современное украинское общество, экономика, правовые аспекты социального диалога, социологический дискурс, социальные практики, социальная динамика.

The article is devoted consideration social dialog within the framework of sociological diskursu. In the article the features of development of social dialog are examined in modern Ukrainian society. The basic forms of display of social dialog are in-process probed within the framework of social dynamics.

Key words: social dialog, modern Ukrainian society, economy, legal aspects of social dialog, sociological diskurs, social practices, social dynamics.

© I.B. Довгаль, 2012

Актуальність. Соціальний діалог є важливим процесом визначення та зближення позицій основних учасників соціально-економічних відносин. Дане поняття активно застосовується в європейському праві і основою вдосконалення соціальних практик у розвинених країнах світу. Прийняття Закону України «Про соціальний діалог» стало суттєвим кроком у налагодженні згаданого процесу в рамках сучасного українського суспільства. Соціальний діалог має соціальні корені, вимагає соціологічного тлумачення для його гармонійного вдосконалення в умовах українських реалій.

Аналіз стану дослідження проблеми. Поняття соціальний діалог розглянуте в роботах Х. Хамана [13], Н. Крещенко [7], В. Єлагіна [5], С. Багрич [5], але роботи цих учених відносяться до економіки та юриспруденції. Незважаючи на дослідження проблеми розвитку в рамках економіки і права в соціології проблематика пов'язана з соціальним діалогом є майже не дослідженою.

Мета: Дослідити соціологічні особливості поняття соціальний діалог у рамках сучасного українського суспільства.

Основна частина. Поняття «соціальний діалог» набуло значного поширення в рамках в теорії соціальної держави та громадянського суспільства, але, на жаль, немає адекватної соціологічної інтерпретації. Ця ситуація заважає більш повному усвідомленню особливостей даного поняття в рамках загальнонаукового дискурсу.

Глосарій із трудового права та соціально-трудова відносин трактує це поняття як «процес, що включає всі типи переговорів, консультацій та обміну інформацією між представниками урядів, роботодавців та працівників з питань, що становлять взаємний інтерес і пов'язані з соціально-економічною політикою» [4]. Проаналізувавши особливості сучасних реалій соціально-економічних та трудо-

вих відносин, слід зважити на те, що в сучасному українському суспільстві дозрів запит на соціальний діалог. Особливістю соціального діалогу є високий рівень відповідальності бізнесу. Зважаючи на невисокий її рівень у сучасній Україні, слід відзначити високу зацікавленість у цьому процесі великих вітчизняних компаній, які планують експансію своїх товарів на закордонні ринки, де від них вимагають дотримання західних принципів ведення бізнесу. Даний факт описаний у роботах російського науковця В. Подороги, який зазначав, що «динамічний потік розповіді змінює наше відношення до колишнього статусу особи персонажа в діалозі» [11, с. 146]. Тобто участь організацій в соціальному діалозі покращує їх імідж як у рамках вітчизняного соціального простору, так і формує «легенду» їх соціальної спрямованості та законотворчості у зарубіжних партнерів, які звикли співпрацювати лише з організаціями саме з такими «легендами» позиціонування в рамках національних та міжнародних соціальних полів. Під поняттям соціального поля ми розуміємо сукупність соціальних практик у рамках соціального діалогу в рамках певного регіону.

Учасниками соціального діалогу прийнято вважати двох суб'єктів: роботодавців і профспілками. Цей варіант соціального діалогу прийнято вважати класичним. Модифікована модель соціального діалогу включає тристороннє партнерство, яке формується суспільним договором між роботодавцями, працівниками й державою. Процес соціального діалогу породжує пакетні домовленості, які містять домовленості в сфері заробітної плати, тенденції сфери оподаткування, інвестиційної і економічної політики.

В країнах ЄС прийнято перед прийняттям суспільного договору ретельно досліджувати соціально-економічну ситуацію в країні. Ці досліджен-

ня проводять провідні економісти, соціологи, що представляють інтереси уряду, роботодавців і працівників. На основі результатів цих досліджень і формуються проекти пакетних домовленостей. Зазначені дії є підготовчою частиною соціального діалогу. Активна частина соціального діалогу – це процес обговорення цих домовленостей у колі роботодавців, профспілок, економістів соціологів, громадських та релігійних організацій.

Успішний соціальний діалог вдасться досягти тільки у випадку проведення чесних, відкритих, поважаних, прозорих переговорів принаймні на трьох рівнях. Потім треба буде вести переговори на галузевому рівні. Так, у Швеції саме на ньому вирішуються питання щодо зарплат і умов працевлаштування. І, нарешті, необхідно виходити на національний рівень. У Швеції переговори такого рівня ведуться між центральною організацією роботодавців і національною організацією профспілок [13].

Одним з головних факторів ефективності соціального діалогу є чесність і відкритість сторін, бо, не довіряючи протилежній стороні соціального діалогу, навряд чи можна досягти прозорих та задовольняючих обидві сторони умови з обговорюваних питань. Якщо сторони будуть лукавими в процесі соціального діалогу, то це може вплинути не тільки на ефективність перемовин у рамках соціального діалогу, але й на його легітимність. А втрата легітимності умов досягнутих в процесі соціального діалогу підживляє довіру як до його учасників, так і до демократії в умовах ринкової економіки взагалі.

Шведський учений Х. Хамар вважає, що перемовникам в процесі ведення соціального діалогу потрібно дотримуватися політичного нейтралітету і виставляти на перемовини експертів з галузі, щодо якої йдуть перемовини [13]. На його думку, це два основні фактори ефективного соціального діалогу на будь-якому рівні.

Важливою віхою в розвитку соціального діалогу в Україні став Указ Президента України «Про розвиток соціального діалогу в Україні» від 29.12.2005 р., №1871/2005 [9] Цим Указом було створено національний тристоронній орган регулювання соціального діалогу. Другим значним кроком у правовій сфері сприяння розвитку соціального діалогу зробила Верховна Рада України, яка заклала підвалини правового регулювання соціального діалогу законом України «Про соціальний діалог в Україні», яким встановлюються засади організації та порядку ведення соціального діалогу в Україні з метою вироблення та реалізації державної соціальної і економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин та забезпечення підвищення рівня й якості життя громадян, соціальної стабільності в суспільстві [6]. Зазначений закон витриманий у концептуальних рамках Європейського Союзу, де діють головний національний тристоронній орган і кілька аналогічних органів, які працюють над окремими питаннями соціального діалогу. Як зазначає Н.Крещенко: «Роль тристороннього органу переважно консультативна і дорадча, тільки в окремих випадках він має повноваження приймати рішення (Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Угорщина,

Чеська Республіка)» [7]. Незважаючи на спільність пріоритетів та засад в Європі різні країни можуть нарізно трактувати окремі аспекти соціального діалогу. Тому слід зважати і на національне тлумачення цього поняття. Вже в згаданому нами законі України «Про соціальний діалог» це поняття трактується як «процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин». Українське законодавче трактування соціального діалогу на відміну від європейського, яке здебільшого спрямоване на консультативну діяльність, формується на принципах розуміючої соціології М. Вебера, де акцентується увага на розумінні цілей і сенсу соціальної дії [2]. Особливо якщо абстрагуватися від безпосередніх учасників соціального діалогу і взяти за основу тезу про те, що відбувається діалог між усіма елементами соціальної структури. До того ж, соціальний діалог – це певний вид соціального самовизначення, а на думку С. Московичі: «Суспільство - це система зв'язків між соціальними суб'єктами, групами і індивідуальними, які самовизначаються через взаємовідносини» [8, с.10]. Особливо зважаючи на факт необхідності боротьби з соціальними конфліктами.

Не існує ні однієї культури, ні однієї історії, в яких заплановане людьми суспільство не трансформувалося б у суспільство, яке формується на досвіді здобутому більшістю його членів у рамках реально існуючих соціальних практик. Тому сучасне суспільство орієнтується на раціоналізацію соціальної сфери. Тим більше, що українське суспільство народилося в епоху глобальної трансформації соціально-економічних процесів, що відбувалися після закінчення Холодної війни. Як вважає відомий американський історик Ф. Фукуяма, «ера після холодної війни почалася інтелектуальним диктатом економістів, які активно наполягали на лібералізації й зменшенні впливу держави» [12, с.18]. На нашу думку, цей процес призвів до формалізації на фоні політичного популізму в різних країнах світу процесу соціального діалогу. Це відбулося через відсторонення держави від інтересів більшості верств населення на фоні співпраці з транснаціональними компаніями. З. Бауман називав цей процес «анулюванням просторово-тимчасових відстаней під впливом техніки, яка не сприяє однаковості умов життя людини, а, навпаки, веде до їхньої різкої поляризації» [1, с.31]. Як бачимо цей процес на індивідуальному рівні приводить до процвітання індивідуалізованого суспільства в рамках якого соціальний діалог зайвий. Бо таке суспільство звільняє більшість людей від територіальних обмежень, що приводить до збільшення свободи в меншості і до її зменшення в інших. Свобода концентрується в руках еліт, яким це дає можливість швидше переміщуватися в просторі і різна швидкість пересування в рамках соціаль-

ної реальності суттєво зменшує можливість мати спільні цінності, які є запорукою соціального діалогу. Наявність різних цінностей між переговорниками створює велику ймовірність ускладнень в процесі соціального діалогу. Навіть якщо згаданий процес відбувається в рамках громадянського суспільства, то на думку Ф. Фукуяма, кожна зі сторін діалогу домагається свого, розраховуючи не стільки на суспільне планування, скільки на природу цивільного суспільства як таку [12, с.60].

Виховувати і заохочувати схильність до соціального діалогу слід через соціалізацію й навчання, але норми породжує й соціальна реальність. Зобов'язання перед внутрішнім середовищем завжди має перевагу перед зобов'язаннями відносно іншої сторони, що часто призводить до корупції та інших дисфункціональних соціальних практик. Тим більше, що представники сторін самі наглядають за поведінкою один одного, оскільки представницькі відносини припускають постійне співробітництво, створюючи конкурентний ринок для управлінських талантів, де такий нагляд може зіграти важливу роль [12, с.88]. Всі управлінці знають, що ототожнення себе з соціальною групою є гарним мотиватором праці на благо неї. Саме тому більшість сучасних організацій займаються розвитком корпоративної культури. На думку російського економіста С. Ясіна, «цінності описують взагалі всі елементи суб'єктивної реальності, їх не можна звести до норм, переконань або смислу». Тобто цінності є засобом, за допомогою якого особистість створює свій власний світ, що розглядає соціальну реальність під важливим для неї кутом зору [14, с. 42].

Занурення в свій світ стимулюється соціальним пригнобленням особистості. На думку Ю. Суїменко, «сучасна людина повинна перебувати в штучному суспільстві, перетвореному соціокультурному матеріальному й духовному світі, людина підкоряється йому, живе за його «правилах» і здобуває ті соціокультурні, духовні потреби, які створюють принципову грань між ним і твариною» [10, с. 30]. Тобто це суспільство саме формує й саме ж задовольняє принципово нові індивідуальні й групові соціальні потреби. А соціальний діалог повинен сприяти подоланню егоїстичного індивідуалізму, що дасть можливість для реалізації групового потенціалу суспільства в сфері соціального захисту та соціальної справедливості.

Це стає можливим за рахунок того, що людина, як соціальна істота, здатна до самоактуалізації тільки тоді, коли його прагнення до повноти свого життя опосередковується обов'язком служіння іншим, коли його термінальні цінності доповнюються інструментальними [10, с. 40]. Та все ж, індивідуалістична особливість сучасного суспільства має позитивну основу, яка проявляється в скалярності спрямованості на позитивну перспективу. Подібна скалярність спрямована на суспільний прогрес, як і в часи домінування контівського позитивізму, що дає можливість подолати особистісну ізоляцію. Цей процес носить деїдеологізований характер і його прихильники спираються на історичну ретро-

спективу, перебільшуючи значення можливостей державного регулювання соціальних практик та ритуалів. Ці позиції є реакцією на підвищення дисфункціональності соціальної реальності, яка мультиплікується в споріднених соціальних реальностях, що спричиняє ефект відчуження соціальності. Тобто відсутність базової соціальної реальності, яка є певним орієнтиром бажаної соціальної комфортності. Для подолання цих дисфункцій у соціальній реальності українців, що свідчить про високий рівень соціальної напруги, роботодавцям необхідно навчитися поважати право робітників на участь у соціальному діалозі через своїх представників і реальну участь у незалежному профспілковому русі. Особливо важливим в даному випадку є етнометодологічний принцип продукування соціальних ритуалів описаний у працях Г. Гарфінкеля [3].

Повага роботодавця до своїх працівників повинна закріплюватися у свідомості роботодавців на рівні соціального ритуалу. В той же час представники робітничого класу та службовці повинні навчитися адекватно сприймати реалії капіталістичної етики. Спочатку вони повинні навчитися визнавати легітимність влади своїх роботодавців у відносинах працівник-роботодавець. Соціальний діалог в рамках сучасного українського суспільства повинен базуватися на принципах взаємоповаги, толерантності у взаєминах між його учасниками. Не слід забувати учасникам соціального діалогу і про міжнародні принципи ведення соціального діалогу. Координатор проведення соціального діалогу на міжнародному рівні – Міжнародна організація праці. На європейському рівні проблеми соціального діалогу підпорядковуються Європейській комісії з питань соціального діалогу при ЄС. Соціальний діалог є однією зі складових частин соціальної політики Європейського Союзу, тому при підготовці до вступу в ЄС кожна країна повинна розвивати й соціальний діалог.

Висновки. Соціальний діалог є поняттям, що означає дуже важливий процес соціальної динаміки, який означає взаємодію між працівниками та роботодавцями. Соціологія дає можливість суттєво розширити цей процес, розглядаючи його крізь призму бінарної системи взаємодії та взаємовпливів на всіх рівнях соціальної структури. Тому що роботодавець, який не буде вести соціального діалогу зі своїми працівниками, приречений недоотримати прибуток у процесі кінцевої реалізації свого товару чи послуги через неможливість придбати працівником товарів його ж виробництва. Налагодження соціального діалогу є важливим елементом розвитку українського суспільства і умовою євроінтеграції України.

Дослідження поняття соціальний діалог з точки зору права та економіки не є повним, бо процес соціального діалогу має соціальне підґрунтя. Роль соціології в процесі соціального діалогу зводиться до дослідження питань, що виносяться на розгляд та розробки соціальних технологій, спрямованих на гармонізацію процесу проведення соціального діалогу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / З.Бауман — М.: Издательство «Весь Мир», 2004.— 188 с.
2. Вебер М. Избранные произведения —М.: Прогресс, 1990.—808 с
3. Гарфинкель Г. Исследования по этнометодологии / Г. Гарфинкель. — Спб.: Питер, 2007.-335 с.
4. Глосарій із трудового права та соціально-трудоових відносин (з посиланням на досвід Європейського Союзу). — К. : ВД «Стилос», 2006. — 431 с.
5. Слагін В. Соціальний діалог як механізм соціального партнерства: сутність походження та огляд концепцій. / В. Слагін, С.Багрич //Актуальні проблеми державного управління: збірник наук. праць Одеськ. регіонального ін-ту держ. управління. — 2009. — № 2. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apu_o/2009_2/R_2/Elagin.pdf.
6. Закон України «Про соціальний діалог»: від 23.12.2010 р., № 2862-VI // Офіційний вісник України. — 2011. — № 3. — Ст. 168.
7. Крещенко Н. Соціальний діалог з позиції країн ЄС / Крещенко Надія // Віче. — 2010. — № 18. — С. 23–26.
8. Московичи С. Машина, творящая богов. Пер. с фр. М. , 1998. 560 с.
9. Указ Президента України «Про розвиток соціального діалогу в Україні»: від 29.12.2005 р., №1871/2005 // Офіційний вісник України. — 2005. — № 52. — Ст. 3271.
10. Суїменко Е.И Капитализм в нашем доме. Взгляд сквозь призму теории и социальной эмпирии. — К.: Институт социологии НАН Украины, 2007. — 512 с.
11. Философия по краям / под ред Иванова. М.: Ad Marginem -422с.
12. Фукуяма Ф. Сильное государство: Управление и мировой порядок в XXI веке: / Ф. Фукуяма. — М: АСТ: АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2006.—220 с.
13. Шинкаренко И. Лучше спорить, чем воевать. Электронный источник / И. Шинкаренко —Режим доступа <http://www.expert.ua/articles/16/0/3543/>
14. Ясин Г. Новая эпоха — старые тревоги: Политическая экономика. — М.: Новое издательство, 2004. — 320 с.